-o'quvchilarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish, ijtimoiy faol etib tarbiyalashda boshlang'ich ta'limdagi fanlarning imkoniyatlaridan foydalanish;

-dars va darsdan tashqari jarayonidagi ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, tarbiyaviy ishlar uzviyligini ta'minlash;

-aniq faktlar va dalillarga ega bo'lgan misollar asosida vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish va h.k.

Ushbu fikrlarning xulosasi o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki, demokratik jamiyat qurayotgan bir sharoitda boshlang'ich ta'limda kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Shu munosabat bilan boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda ularda ijtimoiy munosabatlarga faol kirishish, o'z-o'zini anglash, milliy qadriyatlarni bilish kabi ko'nikma va malakalarini rivojlantirish muhim sanaladi.

Chunki, rivojlannish boshlang'ich ta'limda o'qitiladigan barcha fanlarning integratsiyalashayotgan, huquqiy demokratik davlat qurishga intilayotgan O'zbekiston Respublikasida ushbujarayonda faol ishtrok eta oladigan, o'z mustaqil fikriga ega, g'oyaviy jihatdan yetuk o'quvchilarni tarbiyalash ta'lim tizimidagi dolzarb muammolardan sanaladi. Bugungi kunda boshlang'ich ta'limda o'quvchilarni "ommaviy madaniyat", diniy ekstrimizm,giyohvand singari salbiy illatlarga nisbatan immunitetni tarkib toptirish, ta'lim sohasida muhim ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni va tarbiyaviy ishlarni tashkil etish, shu asosda kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni vatanparvarlik, vatanparvarlik tuyg'ulariga ega bo'lgan,salbiy illatlarga qarshi faol kurasha oladigan etib tarbiyalash davr talabidir.

Demak, vatanparvarlik tuyg'usi kishilardagi ijobiy xislat bo'lib, Ozod va Obod Vatan, Erkin va farovon hayot qurishdek jarayonning faol ishtirokchisi bo'lishni talab etadi. Shuning bilan birga vatanparvarlik tuyg'usi nafaqat vatanni asrash,uni sevish,balki ijobiy ta'sir etuvchi faoliyati va qahramonlikmnamunasi hamdir.

Shuni aytish kerakki, boshlang'ich ta'lim o'quvchilarda hayotidagi dastlabki tizimli ravishda ta'lim va tarbiya berish bosqichidir. Chunki, boshlang'ich ta'limda o'quvchilarga ta'lim berish bilan birga ularning ongi, vatanparvarlik tuyg'ularining shakllanishida ham muhim davr hisoblanadi.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning vatanparvar, sofdil va adolatli, rahmdil, o'z vatanning jonkuyari, axloqiy fazilatlarishakllanishi boshlang'ich ta'limdagi egallagan bilimi va tarbiyalanishiga bog'liq. Shunga ko'ra boshlang'ich ta'lim oldida turgan vazifa o'quvchilarga bilim berish bilan birag murakkab tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishlari lozim. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni vavtanparvar shaxs bo'lib shakllanishidaboshlang'; ich ta'llimmuhim rol o'ynashi ajralib turadi.

Vatanparvarlikni shakllantirishda o'quvchining faoliyati muhim o'rin tutadi. Ya'ni, o'quvchi o'z faoliyatida tahlil va tafakkur qilishi bilan katta ahamiyatga ega. Demak, vatanparvarlikni shakllantirishda unga mos sharoit yaratuvchi muhit va tarbiyaning roli nihoyatda yuksak.

Xulosa qilib aytganda, hozirgi kunda, boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari oldida muhim vazifalardan biri vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish uchun qulay muhit yaratish, o'zini-o'zi tarbiyalash, iroda va ishonch tuyg'ularini ular ongida shakllantirish bo'lib hisoblanadi. Shundagina bugungi ta'lim tizimi oldida turgan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash kabi muhim masalalar o'z yechimini topadi. Bunday faoliyatga tayyorlash avvalo boshlang'ich ta'lim o'qituuvchilarining zimmasiga katta mas'uliyatlar yuklaydi.

Adabiyotlar

1. Ochilova B.Milliy-manaviy yuksalishda meros, qadriyatlar va vorislik. - Toshkent: «Istiqlol», 2009.
2. Bobomirzayev H. Xalq og'zaki ijodi va ta'lim-tarbiyaning samaradorligi.ЙИЛИ КЎРСАТИЛМАГАН?
3. Mahkamov U.I. O'quvchilarning axloqiy madaniyatini shakllantirish muammolari. –T.: "Fan" 1995.
4. Mahkamov U.I. Axloq odob saboqlari. –T.: "Fan" 1994.
5. Mavlonova R.A. O'quvchilarning milliy ma'naviyatini shakllantirishda boshlang'ich ta'limning o'rni.
6. O'rta Osiyoda pedagogik fikr taraqqiyotidan lavhalar. –T.: "Fan" 1996.

REZYUME

Maqolada hozirgi kunda, boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari oldida muhim vazifalardan biri vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish uchun qulay muhityaratish, o'zini-o'zi tarbiyalash, iroda va ishonch tuyg'ularini ular ongida shakllantirish haqida soz boradi. Shuningdek, bugungi ta'lim tizimi oldida turgan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash kabi muhim masalalar talqin qilingan.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается одна из главных задач, стоящих сегодня перед учителями начального образования, как создать благоприятные условия для развития патриотических чувств, самообразования, формирования силы воли и уверенности в себе. Обсуждается также важность патриотического воспитания младших школьников, являющимся актуальным в современной системе образования.

SUMMARY

One of the main tasks facing primary education teachers today is how to create comfortable conditions for the development of patriotic feelings, self-education, the formation of willpower and self-confidence. The author also discuss the importance of patriotic education for younger students that is considered to be actual in the modern education system.

ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИДА ПЕДАГОГИК МОНИТОРИНГНИНГ АҲАМИЯТИ

Г.Қ.Каримова – *педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори*

Тошкент шахар халк таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш худудий маркази

Таянч сўзлар: педагогик мониторинг, шахсга йўналтирилган таълим, мониторинг, таълим-тарбия, кузатиш, назорат, таҳлил, инновация.

Ключевые слова: педагогический мониторинг, личностно-ориентированное обучение, мониторинг, воспитательный, наблюдение, анализ, контроль, инновация.

Key words: pedagogical monitoring, person-oriented education, monitoring, educational, observation, analysis, control, innovation

Ўзбекистонда умумий ўрта таълим муассасалари таълимини ривожлантиришнинг асосий мақсади таълимнинг ички тузилишини мазмунан такомиллаштиришдан иборат. Бу йўналишни татбиқ этишнинг зарурий шартларидан бири таълим соҳасида олиб борилаётган ислоҳотлар яъни, таълим жараёнининг шахсга йўналганлиги ва индивидуаллаштирилиши, таълим муассасаларининг хилма-хиллиги ва таълим дастурларининг янгилиги, инновацион жараёнларни фаол қўллаб-қувватлаш ва жамиятнинг таълим фаолияти, таълимни ривожлантиришда фаол иштироки саналади.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганларидек, "Таълим соҳасини ривожлантириш, хозирги давр талабига мослаштириш, эҳтиёжлар асосидаги таълим жараёнини ташкиллаштириш асосий мақсадимиздир.

Биз таълим ва тарбия тизимининг барча бўғинлари фаолиятини бугунги замон талаблари асосида такомиллаштиришни ўзимизнинг биринчи даражали вазифамиз деб биламиз” [1].

Таълимни ривожланиши ва таълим-тарбия мақсадларига эришишда, шахсга йўналтирилган ўқувчини таълим ва тарбия объектидан унинг субъектига айлантириш орқали янада муваффақиятли бўлади, бу эса, педагогик технологияларни тўғри танлаш билан белгиланади.

Шахсга йуналтирилган таълим ўз моҳиятига кўра таълим жараёнининг барча иштирокчиларининг тўлақонли ривожланишларини кўзда тутади. Бу эса, таълимни лойиҳалаштирилаётганда, албатта, маълум бир таълим олувчининг шахсини эмас, аввало, келгусидаги мутахассислик фаолияти билан боғлиқ ўқиш мақсадларидан келиб чиққан ҳолда ёндошилишни назарда тутади [2].

Ватанимиз таълимида шахсга йўналтирилган парадигманинг юзага келиши педагогика фанининг ривожланишига туртки бўлади. Педагогика фанининг тили тушунчалар ва атамалар билан бойиди. Улардан кўпчилиги таълим амалиётида оммавий қўлланилиши натижасида ўзининг мавжуд бўлиши ҳуқуқига эга эканлигини исботлади.

XVIII асрнинг охири-XX асрнинг бошларида «мониторинг (лотинча monitor-айнан: эслатувчи, кузатувчи) фақатгина педагогика соҳасида ишлатилган. Буюк Британия, АҚШ, Франция, Бельгия ва Россияда ўзаро ҳамкорлик тарбия мактабларида (Белл-Ланкастер тизими), ўқитувчининг ёрдамчиси бўлмиш катта ўқувчини, ушбу ном билан атаганлар. Техникани тараққиёт қилиши билан “монитор” (лотинча monitor – олдини олувчи сифатида талқин қилина бошлаган).

Мамлакатимиз олимларининг олиб борган илмий тадқиқот ишларида қуйидагича фикрлар келтирилган. Масалан, Р.Қ.Каримовнинг “Умумий ўрта таълим давлат таълим стандарти мониторингини таъминлашнинг педагогик асослари” номли илмий тадқиқот ишида “Мониторинг – инглизча атама бўлиб, “узлуксиз кузатиш” деган маънони англатиб, педагогик фаолият мазмунини узлуксиз таҳлил этиб бориш, унинг янада такомиллашувини олдиндан билишни таъминловчи тизим ҳақида ахборот тўплаш, умумлаштириш, қайта ишлаш, уларни сақлаш, оммалаштириш ва ўқувчилар билимидаги мавжуд бўшлиқларни аниқлашга қаратилган фаолият ҳамда мақсад ва режаларни рўёбга чиқаришда холис баҳо берувчи мезондир” деб таъриф берилган [3].

“Умумий ўрта таълим тизимида ўқитиш сифати мониторинги моделини такомиллаштириш” номли М.М.Вахобовнинг илмий тадқиқот ишида “Ўқитиш сифати мониторинги” – таълим мақсадлари ва эришилган натижаларнинг ўзаро мувофиқлигини ҳамда уларга таъсир этган омилларни аниқлаш, ўқув-тарбиявий жараёнини коррекциялаш ва кейинги ҳолатини башоратлаш имконини берувчи педагогик жараён, яъни ўқитиш сифати мониторинги таълим жараёнини барча иштирокчиларини таълим хизматлари сифати, ўқув-тарбия тизимининг моддий-методик таъминоти, бошқарувнинг ҳуқуқий-меъёрий, стратегик, технологик ташкилий жиҳатлари, уларни такомиллаштириш бўйича, изчил, мақбул маълумотлар билан таъминлайдиган педагогик ҳодиса”-деб ҳисоблайди [4].

М.М.Вахобовнинг фикрича, ўқитиш сифати мониторинги педагогик тизим фаолияти, ҳолати ва унинг ривожланишини башорат қилиш тўғрисидаги маълумотларни йиғиш, қайта ишлаш, таҳлил қилиш ҳамда қарор қабул қилиш имконини берувчи фаолият туридир.

Юқоридаги келтирилган фикрлардан келиб чиқиб, мониторингни амалга оширишда қуйидаги функциялар ва босқичларни бажарилиши кўзда тутилади:

Мониторинг қуйидаги функцияларни бажаради:

– ахборот, яъни мониторинг объекти ҳолатини назорат нуқталари ва якуний натижалари билан белгиланган муддатларда (мониторинг жадвали ва дастури асосида) диагностик - истиқболли кузатув;

– ташкилий - фаолиятли, яъни таълим мақсадлари ва уларни амалга ошириш воситалари, ёки бажараётган вазифаларни коррекция қилиш ёки педагогик тизимларни кейинчалик ривожланиши истиқболларини белгилашнинг оптимал йўлини танлаш бўйича бир қарорга келиш учун ахборотларни даврий равишда мақсадли йиғиш, умумлмштириш, тизимлаштириш ва таҳлил қилиш;

– истиқболли - педагогик тизимларда содир бўлаётган ўзгаришларни ўз вақтида аниқлаш, уларнинг кейинчалик ривожланишини қисқа муддатли истиқболини белгилаш;

– назоратловчи – баҳоловчи - амалга оширилган педагогик ҳаракат самарадорлигини ва педагогик тизимнинг якуний мақсадларига тўлиқ эришишни назорат қилиш ҳамда баҳолаш[5].

Мониторингни технология сифатида кўриб чиқишнинг моҳияти – уни кузатиш мақсадига (кузатиш, назорат, ўрганиш, тадқиқот қилиш, баҳолаш) эришишни кафолатлайдиган технологик жараён сифатида конструкция қилишдан иборат.

Мониторинг, технологик жараён сифатида, бир неча босқичлардан иборат.

Тайёргарлик босқичи.

Мониторингнинг бошланғич босқичида, аввалам-бор, қуйидагиларни бажариш лозим:

-унинг объектини аниқлаш;

-мониторинг объектини кузатишдан (назорат қилиш, ўрганиш, тадқиқот қилишдан) мақсад ва кутиладиган якуний натижаларни аниқ белгилаб олиш, чунки кейинги ҳаракатларнинг мазмуни айнан шунга боғлиқ;

-мониторинг объектининг параметрлари, кўрсаткичлари ва мезонларини аниқлаш;

-инстументларни, яъни ахборотларни йиғиш ҳамда қайта ишлаш усуллари ва воситаларини танлаш.

Мониторинг ўз-ўзидан муҳим эмаслиги билан характерли бўлиб, у, маълум бир педагогик вазифани ечишни таъминлайди ва айнан, шундан келиб чиққан ҳолда, инструментарий танланади.

Шундан сўнг, қуйидагилар аниқланади

-ўлчовларнинг хронологик чегаралари, ўлчаш муддатлари ва даврийлиги;

-бажарувчилар, яъни ахборотни йиғувчилар.

Бажариш босқичи.

Бу, мониторинг жараёни ҳисобланиб, қуйидаги кетма-кет амалларни ўз ичига олади:

- фактларни рўйхатга олишни;

- танланган усул ва воситалар ёрдамида маълумотларни йиғишни;

- олинган натижаларни тезкор ва сифатли қилиб қайта ишлашни.

Умумлаштирувчи босқич.

Бу, мониторингнинг якунловчи босқичи. Унинг операцияларини бажариш тартиби қуйидагича:

-ахборотни умумлаштириш ва тизимлаштириш;

-барча ўлчовлар натижасида маълумотлар базасини яратиш;

-мониторинг объектлари ҳолати динамикасини ва анъаналарини топиш;

-тизим (жараён) ҳолатини аниқловчи сабабли - оқибатли боғлиқлини белгилаш ва таҳлил қилиш;

-педагогик тизимларни яхлитлигича ва бажарилган (жумладан педагогик) хусусиятларни баҳолаш;

-аниқ эришилган ютуқларни аниқлаш.

Олинган маълумотлар оптимал стратегик ёки тактик қарорга келиш имкониятини беради. Ушбу қарор

қуйидагилар билан боғлиқ бўлиши мумкин:

-бажарилаётган вазифаларни аниқлаш ва зарурат бўлса, уни тузатиш, педагогик тизимларни яхлитлигича ва педагогик ҳаракатларни, хусусан коррекция қилиш;

-педагогик тизимларни кейинчалик ривожланишини истиқболини белгилаш;

-таълим мақсадларини ва уларни амалга оширишни оптимал воситаларини танлаш.

Маълумки, педагогик фаолиятнинг мақсади "устозлик қилиш", яъни бир томондан билим ва кўникмаларни ривожлантириш, бошқа томондан кимгадир бир яхши нарсани "ўргатиш". Шу мақсадда, ўрганиш жараёнини бошқариш учун кузатиш ташкил қилинади ва назорат амалга оширилади. Масалан, таълим жараёнининг мантиқи бизга тадқиқ қилинаётган тушунчанинг ажратиб кўрсатилган лексик маъноларига таяниб мониторингни ҳосил қилувчи хатти-ҳаракатларнинг бирор кетма-кетлигини кўриш имконини беради.

Хулоса қилиб айтганда, таълим мониторинги, жамиятдаги объектив ижтимоий-педагогик вазият ва педагогик жамоаларнинг таълим тизимларини ислоҳ қилишга тайёрлиги, таълим-тарбия жараёнининг мақсади, мазмуни, технологияларини ўзгартиришга қаратилган инновация жараёнларининг педагогик ёрдамчисига айланмоқда.

Педагогик мониторинг тизимини таълим муассасаси структураси ичига киритишни бошқариш ҳам да ўқув муассасаларининг инновацион иш режимига ўтиши ҳисобланади. Инновацион жараён орқали умумий ўрта таълим муассаса ривожланиши амалга ошади. Бунда инновацион жараён комплекс фаолият ҳисобланади ва у ўзлаштириш, қўллаш, янгиликни тарқатиш фаолиятини бажаради ва шу билан мактабнинг ривожланишини шартлайди.

Адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: "Ўзбекистон" НМИУ, 2017, 48-б.
2. Кульневич С.В. Менеджмент профессионального самоопределения: ценностно-смысловой аспект: Учебно-методическое пособие. - Воронеж: 1998. -С. 196.
3. Каримов Р.Қ., Умумий ўрта таълим давлат таълим стандарти мониторингини таъминлашнинг педагогик асослари. Пед. фан. ном. Диссер. – Тошкент: 2006, 17-б.
4. Вахобов М.М. Умумий ўрта таълим тизимида ўқитиш сифати мониторинги моделини такомиллаштириш. Пед.фан.докт. диссер. -Т.: 2016, 45-б.
5. Каримова Г.К. Шахсга йўналтирилган таълим жараёнида педагогик мониторингнинг муҳим жиҳатлари. // Халқ таълими. – Тошкент: 2017, №4. 52-55-б.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада таълим муассасаларида шахсга йўналтирилган таълим жараёнида педагогик мониторинг мазмуни ва моҳияти, мониторингни амалга ошириш босқичлари ҳақида маълумотлар берилган.

РЕЗЮМЕ

В данной статье представлена информация о содержании педагогического мониторинга и этапах мониторинга в процессе личностно-ориентированного обучения в образовательных учреждениях.

SUMMARY

The article provides information on the content of pedagogical monitoring and the stages of monitoring in the process of person-centered teaching in educational institutions.

ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНДА ЖАСЛАРҒА АДАМДЫ ЕМЛЕЎ ТӘЖИРИЙБЕЛЕРИН ҮЙРЕТИЎ ДӘСТҮРЛЕРИ

А.Ж.Курбанбаева - *ассистент оқытыўшы*

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлилик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: даво хусусияти, халқ медицинаси, илон, типратикон, табиат сирлари, оқсил, фермент.
Ключевые слова: целебные свойства, народная медицина,змея, ежи, загадки природы, белок, фермент.
Key words: healing properties, traditional medicine, snakes, hedgehogs, riddles of nature, protein, enzyme.

Халық педагогикасында жасларға беккем денсаўлық, руўхый тетиклик қәлиплестириў ушын көпғана изленислер алып барылған. Халық тәбиятқа жақын жасағанлықтан тәбият ҳәм адам машқаласын белгили дәрежеде тәбият пенен уйғынлықта түсиниўге ерискен. Халық педагогикасында сыйқыр менен тилсимге сүйенген халық емшилиги әйемги жәмийетлик раўажланыў дәўирлериндеги адамзаттың өзин қоршаған орталық, тәбият, өзи, өмир сыры ҳаққында әйемги болжаўлар менен дереклери.

Адам өз өмири менен әтрапындағы ҳәр түрли қубылысларды өз билимлерине сүйенип түсинбекши болады. Усындай әжайып қурамалы қубылыслардың бирине адамның аўрыўға шатылыўы оннан емленип тәўир болыўы ямаса қайтыс болыўы. Дени саў саламат жүрген адамның күтилмегенде аўрыўға шалынып жатып қалыў ямаса дүньядан көз жумыўы ҳәр дайым адамларды ойландырған. Усылай етип адамның аўрыў себебин сырын ашыўға адамзат ҳәр қашанда тырысты, оған жуўап изледи, тәбияттың сырлы ҳәдийселерин изертледи. Усы пикирлер тийкарында тәбияттың әлўан түрли тилсимли ҳәм сыйқырлы әлеми көз алдында турады [1].

Халық педагогикасына нәзер салып изертлеўлер тийкарында айтып өтетуғын болсақ адамзат тарийхында оның ой пикириниң раўажланып ен жайыўында тарийхый дереклер нәтийжесинде сыйқырлылық пенен тилсимлилик ҳаққындағы пикирлер кеңнен орын алған, әсирлер бойлап тамырын тереңге жайған. Философлар менен психологлар оның себебин изертлеп анықлады деген менен бизиң ой пикиримизше ол еледе жеткиликли тереқ изертлеп анықлана қойылмаған сыяқлы. Халықымыз арасынан келип жеткен дереклерге тийкарланғанымызда сыйқыр менен тилсим әлеминде адамзатқа жәрдемши, болатуғын оған пайдасын тийгизетуғын оны қорғайтуғын ямаса оған зыянын тийгизетуғын, аўрыўға шалындыратуғын, зыянлық ислейтуғын күшлер бар деп есапланады. Булардың базылары жаман, руўхлар деп исенсе, жин, шайтанлар ислейди деп исенген. Халқымыздың бундай үрп-әдетлик аңызларды түсиниўин демонология деп атаған. Халық педагогикасы демонологиясында гезлесетуғын дереклерге жин, шайтан, жезтырнақ, албаслы, перилер киреди.

Халық педагогикасына тийкарланған дереклерде олар ҳәр түрли диний исенимлерден туўған. Айрымлары ески турпайы диний уғымлар менен байланыслы болса, айрымлары дүнья жүзине кеңенен тарқалған динлер менен байланыслы болады. Сонлықтан жин урып ямаса пери қақса адам аяқ астынан күтилмегенде ақылдан азып аўрыўға шалынатуғын болған. Халқымыз ерте гезде тиккелей медициналық илимниң тийкарын түсинбеген болсада сыйқыр ҳәм тилсимли емшилик